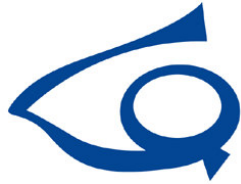

ISBN 978-99918-60-15-2

Bygnaðarligu trupulleikarnir størsta avbjóðingin

Dennis Holm

Granskingardepilin fyri Samfelagsmenning

ARBEIÐSRIT NR. 20/2009

Um arbeiðsrit:

Arbeiðsrit eru samfelagsfakliga grundað arbeiði, sum eru minni í vavi og dýpd enn veruligar granskingarverkætlanir. Hesi rit kunnu eitt nú vera umbidnar kanningar, t.v.s. kanningararbeiði, sum Granskingardepilin ger móti gjaldi. Hetta kunnu eisini vera ávegis arbeiði av størri granskingarverkætlanum, undirvisingar- og kunningartilfar ella líknandi. Arbeiðsrit vera altíð skrivað á føroyskum. Hava fólk handrit, sum tey halda eru eignað til útgávu í Arbeiðsriti, eru tey vælkomn at seta seg í samband við depilin (sí adressu á forsíðuni).

Bygnaðarligu trupulleikarnir størsta avbjóðingin

Dennis Holm 2009

Útgevandi: Granskingardepilin fyri Samfelagsmenning

Prent: Ikki prentað. Útgivið sum netútgáva.

ISBN: 978-99918-60-15-2

Innihaldsyvirlit

Fororð	6
1. Suðuroy á politiska breddanum.....	7
2. Suðuroy anno 2008.....	9
2.1. Fólkatalið minkar skjótari enn aðrastaðni.....	10
2.1.1. Skiftandi vakstrarøkið í skiftandi tíðarskeiðum.....	11
2.2. Hví er gongdin í fólkatalinum í Suðuroynni so skeiv?.....	13
2.2.1. Fráflyting	14
2.2.2. Yngri árgangirnir minka.....	16
2.2.3. Munandi færri kvinnur	18
2.2.4. Negativt burðaravlop.....	20
2.2.5. Skeiva gongdin heldur fram	22
3. Vinnubygnaðurin í Suðuroynni	24
3.1. Ov fá størv til útbúgvín fólk.....	26
3.2. Ung velja útbúgving	27
4. Bygnaðarkreppa.....	30
Keldur	31

Talvur

Talva 1. Fólkatalið í kommununum í Suðuroy í útvaldum árum.	9
Talva 2. Fólkatalið í Føroyum og í sýslunum.	10

Myndir

Mynd 1. Fólkatalið í sýslunum í Føroyum 1801-2008 – sum lutfall av samlaða fólkatálinum.	13
Mynd 2. Tilflyting og fráflyting í Suðuroy í tølum, árin 1985-2007.	14
Mynd 3. Hvar búgva tey, sum hava tikið miðnámsútbúgving í Suðuroy í dag?	15
Mynd 4. Útbúgving og bústaður	16
Mynd 5. Aldursbýtið í Suðuroynni 1985 og 2008, býtt á 10 ára aldursbólkar.	17
Mynd 6. Aldursbýtið í Føroyum og í Suðuroynni pr. 1. januar 2008, býtt á 10 ára aldursbólkar.	18
Mynd 7. Broyting í aldursbólkinum 0-19 ár í Føroyum og í Suðuroynni 1985 - 2008.	19
Mynd 8. Broyting í aldursbólkinum 20-39 ár í Føroyum og í Suðuroynni 1985 - 2008.	19
Mynd 9. Broyting í talinum av kvinnum í burðarbúnum aldri (15-49 ár) 1985-2008.	20
Mynd 10. Børn fødd í Suðuroynni 1971 - 2008.	20
Mynd 11. Burðaravlopið pr. 1.000 íbúgvar í Føroyum og í Suðuroy árin 1985-2007.	21
Mynd 12. Fólkatalið í Suðuroynni 1950-2008.	22
Mynd 13. Tal av løntakarum í Føroyum og í Suðuroy í 2007 býtt í vinnubólkar.	26
Mynd 14. Tey ungu ætla at fáa sær útbúgving.	27
Mynd 15. Míni børn skulu ikki arbeiða á flaka- ella fiskavirki.	28
Mynd 16. Útbúgving eftir miðnámskúlaútbúgving	28

Fororð

Hetta arbeiðsrit er partur av tí útgivna tilfarinum um Vakstraravtaluna fyri Suðuroynna. Arbeiðsritið viðger bygnaðarligu trupulleikarnir í Suðuroynni, sum eisini eru teir størstu avbjóðingarnar Suðuroyggin stríðist við í dag.

1. Suðuroy á politiska breddanum

Seinastu umleið 20 árin, kanska serliga eftir búskaparkreppuna fyrst í 1990árunum, hevur Suðuroyggin við jøvnum millumbilum verið á politiska breddan, oftast við yvirskriftum, sum hava verið merktar av *kreppu* og *kreppuhjálp*. Í hesum sambandi er skrivað álit, landsstýrið hevur latið gjørt Suðuroyarætlan í 10 punktum, vinnan í oynni hevur tikið stig til frágreiðing og fundir, umframt at afturvendandi politiskt kjak hevur verið um Suðuroynna bæði á Løgtingi og á fundum í Suðuroynni, har kommunurnar eisini hava luttikið.

Álit og frágreiðingar

Tá gongdin í føroyska samfelagnum sum heild vendi eftir stóru búskaparkreppuna fyrst í 1990unum, gjørdist skjótt greitt, at lítil broyting var at hóma í Suðuroynni, har fólkatálið framvegis minkaði og arbeiðsloysið var lutfalsliga høgt. Av somu orsök setti landsstýrið í 1999 eina nevnd at gera eitt sokallað økismenningarálit, sum skuldi lýsa støðuna í ymisku pørtunum av landinum og koma við tilmælum um, hvussu politisk tiltøk kundu bøta um støðuna. Hetta álitið varð handað landsstýrismanninum í Mentamálum í 2001.

Vinnuráðið í sunnaru helvt í Suðuroy lat í 2002-2003 eisini gera frágreiðing um støðuna í hesum partinum av Suðuroynni. Hendan frágreiðing er eisini lögð fyri landsstýrisfólk.

Granskingardepilin fyri Samfelagsmenning hevur eisini seinastu árin varpað ljós á viðurskiftini í Suðuroynni við demografiskari lýsing og lýsing av vinnulívnum.

Nógvir fundir hava verið

Í fleiri umførum hava fundir verið um støðuna í Suðuroynni, og hava hesir fundir verið bæði í Suðuroynni og í Landsstýrinum, umframt at støðan í Suðuroynni eisini hevur verið viðgjørd á Løgtingi fleiri ferðir seinastu árin.

Ein av fundunum í Suðuroynni var í Øravík í januar 2005 við Suðuroyar Sparikassa sum høvuðsstigtakara. Orsøkin til fundin var, at tað, eftir nøkur góð ár í 2002 og 2003, vinnuliga hevði gingið illa seinna hálvár í 2004, og vóru týðandi partar av vinnuni at kalla steðgaðir upp seint í 2004. Á skránni fyri fundin var m.a. lýsing av støðuni, umframt fleiri uppskot til nýhugsan og nýggjar leiðir hjá vinnulívnum í Suðuroynni. Áðrenn hendan fundin í januar

2005 kom Landsstýrið eisini við sínum boði upp á loysn fyri Suðuroynna í einari Suðuroyarætlan í 10 punktum.

Í 2006 vóru fyrstu fundirnar um Vakstraravtalu fyri Suðuroynna, og síðani hava tað verið ein røð av fundum við luttøku av kommunum, landsstýrisfólkum og løgtingsnevndum, har Vakstraravtalan hevur verið á breddanum. Uppskot um Vakstraravtalu fyri Suðuroynna hevur eisini verið lagt fyri Løgtingið fleiri ferðir seinastu árinum, seinast í november 2008.

Men hvørjir eru trupulleikarnir í Suðuroynni, sum hava ført við sær afturvendandi politiskt kjak um Suðuroynna? Tað er m.a. hesum, hetta arbeiðsritið roynir at geva nøkur svar uppá.

2. Suðuroy anno 2008

Fólkatalið í Suðuroynni er minkað tey seinastu nógvu ártíggjuni. Tá fólkatalið í Suðuroynni var hægst (í tali) – hetta var í 1950 – búðu 6.268 fólk í oynni. Í árunum eftir hetta minkaði fólkatalið nakað og í 1970 búðu 5.555 fólk í Suðuroynni. Tað næsta 10 áraskeiðið, fram til 1980, vaks fólkatalið nakað, og búðu tað 5.913 fólk í Suðuroynni í 1980. Síðani hetta hevur gongdin, undantikin einstøk ár, gingið skeiva vegin og fólkatalið er støðugt minkað. Við ársbyrjan 2008 búðu 4.909 fólk í Suðuroynni, men fyrstu 11 mánaðirnir í 2008 minkaði fólkatalið við 47, so fólkatalið 1. desember 2008 var 4.862 (Hagstova Føroya).

Í desember 2008 búðu 10,0% av Føroya fólki í Suðuroynni. Í 1988 var hetta talið 12,3%. Um farið verður longur aftur í tíðina, so búðu 19,5% av Føroya fólki í 1950 í Suðuroynni. Vert er eisini at leggja til merkis, at síðan 1950 er fólkatalið í landinum vaksið við 53,3%, meðan fólkatalið í Suðuroynni í sama tíðarskeiði er *minkað við 22,2%* (sí talvu 1 niðanfyrri).

	1900	1925	1950	1975	Des. 2008	%-vís broyting 1900-1950	%-vís broyting 1950-Des. 2008
Hvalbiar	602	804	822	813	731	36,5%	-11,1%
Tvøroyrar	907	1.786	2.106	2.016	1.776	132,2%	-15,7%
Fámjins	129	203	228	181	110	76,7%	-51,8%
Hovs*		182	192	142	114		-40,6%
Porkeris*	467	492	461	325	339		-26,5%
Vágs**	499	1.125	1.786	1.641	1.409	257,9%	-21,1%
Sumbiar	424	549	673	567	382	58,7%	-43,2%
Suðuroy	3.027	5.141	6.268	5.685	4.875	107,1%	-22,2%
Føroyum	15.023	22.835	31.781	42.615	48.731	111,5%	53,3%
Suðuroy lutfalsliga av Føroyum	20,2%	22,5%	19,7%	13,3%	10,0%		
Talva 1. Fólkatalið í kommununum í Suðuroy í útvaldum árum.							
<i>Kelda: Landsfólkayvirlitið og Hagstova Føroya</i>							

* Hovs kommuna sjálvstøðug kommuna í 1921, undan tí partur av Porkeris kommunu.

** Nes gerst partur av Vágs kommunu í 1928, undan tí partur av Porkeris kommunu.

Minkingin í fólkatalinum í Suðuroynni er í øllum kommununum í oynni, hóast munur er á, hvussu stór minkingin er í teimum einstøku kommununum – sí eisini talvu 1 omanfyri.

2.1. Fólkatalið minskar skjótari enn aðrastaðni

Tá gongdin í fólkatalinum í Suðuroynni verður samanborin við gongdina í øðrum pørtum av landinum er myndin eisini rættiliga greið: Gongdin í Suðuroynni (og í Sandoyinni) hevur verið munandi verri enn í øðrum pørtum av landinum.

Fólkatalið í Føroyum og sýslunum						
	1985	1990	1995	2000	2005	Des. 2008
Norðoya Sýsla	5.907	6.148	5.724	5.810	5.995	5.985
Eysturoyar Sýsla	9.974	10.533	9.502	9.995	10.736	10.882
Streymoyar Sýsla	18.852	20.549	19.037	20.531	22.202	22.493
Vága Sýsla	2.931	2.947	2.645	2.614	2.910	3.071
Sandoyar Sýsla	1.772	1.757	1.541	1.445	1.467	1.438
Suðuroyar Sýsla	5.882	5.836	5.195	4.958	5.036	4.862
Føroyar	45.318	47.770	43.644	45.353	48.346	48.731
Prosent av fólkinum, býtt á sýslur						
	1985	1990	1995	2000	2005	Des. 2008
Norðoya Sýsla	13,0%	12,9%	13,1%	12,8%	12,4%	12,3%
Eysturoyar Sýsla	22,0%	22,0%	21,8%	22,0%	22,2%	22,3%
Streymoyar Sýsla	41,6%	43,0%	43,6%	45,3%	45,9%	46,2%
Vága Sýsla	6,5%	6,2%	6,1%	5,8%	6,0%	6,3%
Sandoyar Sýsla	3,9%	3,7%	3,5%	3,2%	3,0%	3,0%
Suðuroyar Sýsla	13,0%	12,2%	11,9%	10,9%	10,4%	10,0%
Føroyar	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Indeks yvir gongdina í fólkatalinum, 1985 = Indeks 100						
	1985	1990	1995	2000	2005	Des. 2008
Norðoya Sýsla	100,0	104,1	96,9	98,4	101,5	101,3
Eysturoyar Sýsla	100,0	105,6	95,3	100,2	107,6	109,1
Streymoyar Sýsla	100,0	109,0	101,0	108,9	117,8	119,3
Vága Sýsla	100,0	100,5	90,2	89,2	99,3	104,8
Sandoyar Sýsla	100,0	99,2	87,0	81,5	82,8	81,2
Suðuroyar Sýsla	100,0	99,2	88,3	84,3	85,6	82,7
Føroyar	100,0	105,4	96,3	100,1	106,7	107,5

Talva 2. Fólkatalið í Føroyum og í sýslunum.

Kelda: Hagstova Føroya

Fólkatalið í Suðuroynni og Sandoyar sýslu eru síðani 1985 minkaði munandi, meðan fólkatalið í hinum sýslunum í landinum er vaksið. Gongdin í miðstaðarøkinum – Streymoyar sýslu – skilur seg burturúr við einum vøkstri á 19%, men eisini Eysturoyar og Vága sýslur hava havt eina positiva gongd. Norðoya sýsla hevur at kalla staðið í stað, tó við einum lítlum vøkstri.

Hóast fólkatalið í Suðuroynni er minkað nógv síðan 1985, so er skeiva gongdin í fólkatálinum í Suðuroynni ikki nýliga íkomin. Gongdin hevur verið skeiva vegin í nógv ártíggju og byrjaði í veruleikanum longu í 1920unum.

2.1.1. Skiftandi vakstrarøkið í skiftandi tíðarskeiðum

Menningin av føroyska samfelagnum seinastu 100-150 árinum hevur ført við sær, at tað í skiftandi tíðum hava verið skiftandi vakstrarøkið í landinum. Hendan gongdin er í stóran mun eisini avspeглаð í gongdini í fólkatálinum.

Í nýggjari tíð kann í stórum skiljast millum fyra tíðarskeið, har menningin í samfelagnum hevur ført við sær broytingar í búskaparliga grundarlagnum hjá samfelagnum sum heild og hjá ymisku økjunum kring landið. Vit kunnu skilja millum: Landbúnaðarsamfelagið, Fiskivinnusamfelagið, tað framkomna fiskivinnusamfelagið og Tænastusamfelagið.

Landbúnaðarsamfelagið

Fram til fyrru helvt av 1800tálinum hevði føroyski landbúnaðurin stóran týðning, tá umræður móguleikarnar hjá ymisku økjunum í landinum at mennast og vaksa. Tey størstu plássini í landinum vóru tá eisini økir, sum høvdu góðar móguleikar til landbúnað – til dømis Hvalba, Sandur og Viðareiði. Í hesum tíðarskeiðinum hevði fiskiskapur tó eisini týðning fyri samfelagið og samfelagsbúskapin, tó at vinnuligi fiskiskapurin ikki av álvara byrjaði fyrr enn í seinnu helvt av 1800tálinum

Fiskivinnusamfelagið

Í seinnu helvt av 1800tálinum verður grundarlag skapt fyri einari føroyskari handilsvinnu, tá einahandilin verður avtákin í 1856. Og tá føroyingar í 1870unum byrjað at keypa sluppir til fiskiskap, verður í 1880unum og 1890unum veruliga skapt grundarlag fyri føroyska

fiskivinnusamfelagnum. Nøkur pláss í landinum høvdu av náttúrunnar hond fyrimunir við t.d. góðum firðum. Og tá lokalir entreprenørar dugdu og formáddu at brúka hesar fyrimunir, so varð eisini skaptur vinnuligur vøkstur á staðnum. Við vinnuligum vøkstri fylgdi eisini vøkstur í fólkatálinum, tí fólk úr øllum landinum leitaðu sær í hesum økjum kjans umborð á sluppum og arbeiði á landi. Hesi vakstrarøkini fevndu í tíðarskeiðinum frá umleið 1880 og fram til tíðina undan seinna heimsbardaga um eitt nú Tvøroyri, Vág, Klaksvík og Tórshavn.

Tað framkomna fiskivinnusamfelagið

Í tíðini eftir seinna heimsbardaga hendir aftur eitt skifti í føroyska samfelagnum, tá tað framkomna fiskivinnusamfelagið mennist. Tøkniliga menningin í heiminum førir við sær, at náttúrugivnir fyrimunir ikki hava eins nógv at siga og fyrr. Menningin av motorum til m.a. skip (nógvar sluppir finga motor í 1920unum og 1930unum), maskinur til virking, ísing og frysting av fiski, umframt tøknilig menning í samband við fiskiskap, broyta grundleggjandi fortreytirnar hjá vinnuni. Og við hesari broyting fara eisini fram broytingar í samfelagnum, har “nýggj” øki gerast vakstrarøki. Í tíðarskeiðinum frá umleið 1950 og fram til 1980 eru tað serliga Tórshavn og partar av Eysturoynni, sum eru vakstrarøki, og teljast Norðoyggjar eisini millum hesi fram til miðskeiðis í 1960unum.

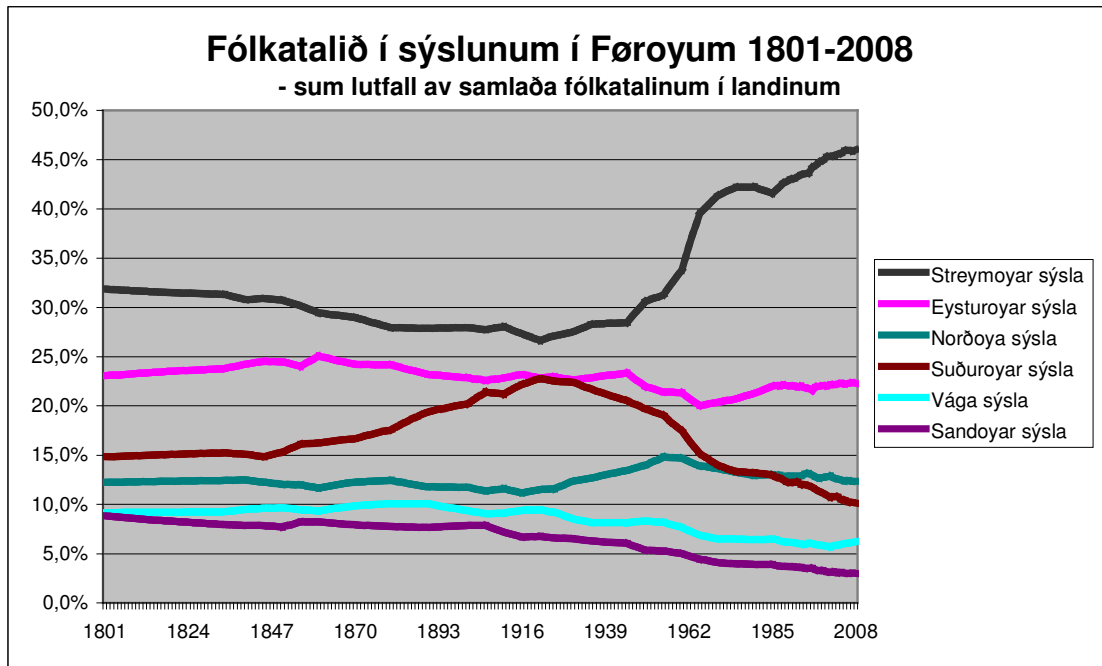
Tænastusamfelagið

Í 1980árunum byrjaði menningin av føroyska tænastusamfelagnum, har almenn umsiting, almennar og privatar tænastur og handilsvinnan gerast vinnurnar, sum vaksa skjótast, og har tað eisini arbeiða flest fólk. Við hesum fylgdu Føroyar eisini rákinum í vesturheiminum, har tað er farið fram eitt skifti frá, at tær primeru og sekunderu vinnurnar (fiskiskapur og fiskaframleiðsla á landi) hava verið tær týðningarmestu m.a. tá umræður talið av arbeiðsfólkum, til at tær tertieru vinnurnar eru vorðnar tær týðningarmestu.

Tórshavn er tænastumiðdepilin í Føroyum, bæði hvat viðvíkur almennari umsiting og almennum og privatum tænastum og handilslívi. Stóri vøksturin í fólkatálinum tey seinastu ártíggjuni hevur av somu orsök eisini serliga verið í miðstaðarøkinum og í økjum, sum hava gott vegasamband til miðstaðarøkið.

Miðsavnan

Um hugt verður eftir gongdini í fólkatálinum í sýslunum í Føroyum tey seinastu 200 árin, so er tað eisini rættiliga týðiligt, at økini í landinum hava havt ymiska gongd í ymiskum tíðarskeiðum.

Mynd 1. Fólkatálið í sýslunum í Føroyum 1801-2008 – sum lutfall av samlaða fólkatálinum.

Kelda: Hagstova Føroya

Í myndini omanfyri er gongdin í sýslunum lýst, har fólkatálið er roknað sum lutfall av fólkatálinum í landinum. Myndin vísir greitt, hvussu vinnuligi vøksturinn í ymiskum økjum av landinum í ymiskum tíðarskeiðum hevur ávirkað gongdina í fólkatálinum. Gongdin hesi seinastu hálvthundrað árin hevur verið rættiliga greið, við einari sterkari miðsavnan kring miðstaðarøkið, meðan útjaðaraøkini, serliga tey, sum ikki hava vegasamband til miðstaðarøkið, missa.

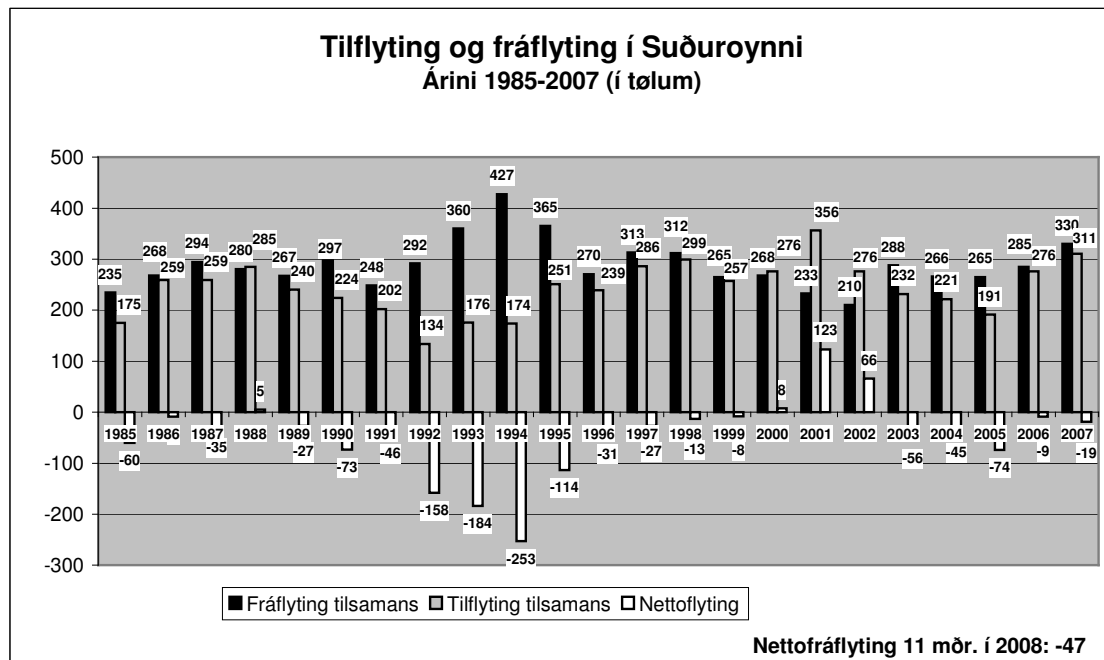
2.2. Hví er gongdin í fólkatálinum í Suðuroynni so skeiv?

Roknað sum lutfall av fólkatálinum í Føroyum toppaði fólkatálið í Suðuroynni í 1921, tá 22,8% av Føroya fólki búði í Suðuroynni. Síðan hetta er fólkatálið í Suðuroynni minkað ár um ár. Øll árin síðani 1921 hevur vøksturinn – positivur ella negativur – í fólkatálinum í Suðuroynni bara í 2 ár verið hægri enn landsmiðal.

Skeiva gongdin í fólkatalinum í Suðuroynni helt fram og versnaði undir búskaparkreppuni fyrst í 1990unum. Fólkatalið í Suðuroynni er sum nevnt minkað við fleiri enn 1.000 í tíðarskeiðinum síðan 1985. Orsøkirnar til hesa gongdina eru tvinnar. Fyri tað fyrsta hevur tað verið ein stór fráflyting úr Suðuroynni hesi árin. Harnæst er burðartalið minkað nógv, og hevur hetta havt við sær, at burðaravlopið tey seinastu árin hevur verið negativt.

2.2.1. Fráflyting

Í tíðarskeiðinum frá 1985 fram til 1. desember 2008 hevur fráflytingin úr Suðuroynni verið 1.086, svarandi til umleið 45 fólk hvørt árið ella eina familja upp á umleið 4 fólk hvønn mánað.

Mynd 2. Tilflyting og fráflyting í Suðuroy í tølum, árin 1985-2007.

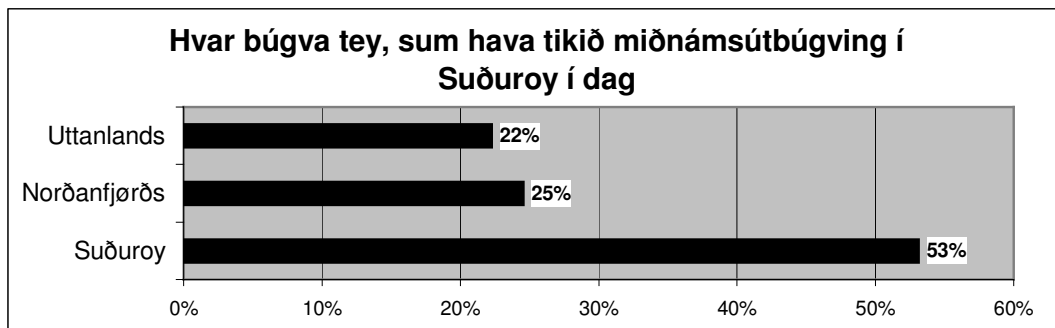
Kelda: Hagstova Føroya

Øll árin síðani 1985, undantikið 1988, 2000, 2001 og 2002, hevur tað verið ein fráflyting úr Suðuroynni. Fráflytingin var størst í samband við kreppuna fyrst í 1990unum, men hóast góðar tíðir í Føroyum tey seinastu árin (fram til 2007), so hava flytingartøluni í Suðuroynni eisini verið negativ hesi árin.

Tað eru fleiri orsøkir til, at fólk flyta. Nógv ung flyta í útbúgvingarørindum, antin til Tórshavnar ella uttanlands, og ein stórir partur av hesum fólkunum vendir ikki aftur til Suðuroynna. Onnur flyta undan arbeiðsloysi, ella tí tey ikki finna eitt arbeiði í Suðuroynni, sum hevur teirra áhuga. Nøkur flyta, tí at børn og abbað børn ikki búgva í Suðuroynni meiri. Meðan aftur onnur velja at flyta, tí at tey meta at bygdarlívið ikki er nakað fyri tey. Lítið er at ivast í, at tað eru tey ungu, sum hava lættast við at fara, og hetta hevur eisini eina ávirkan á aldurs- og kynsbýtið í Suðuroynni og sostatt eisini á burðaravlopið (fødd – deyð = burðaravlop).

Tey best útbúnu venda ikki aftur

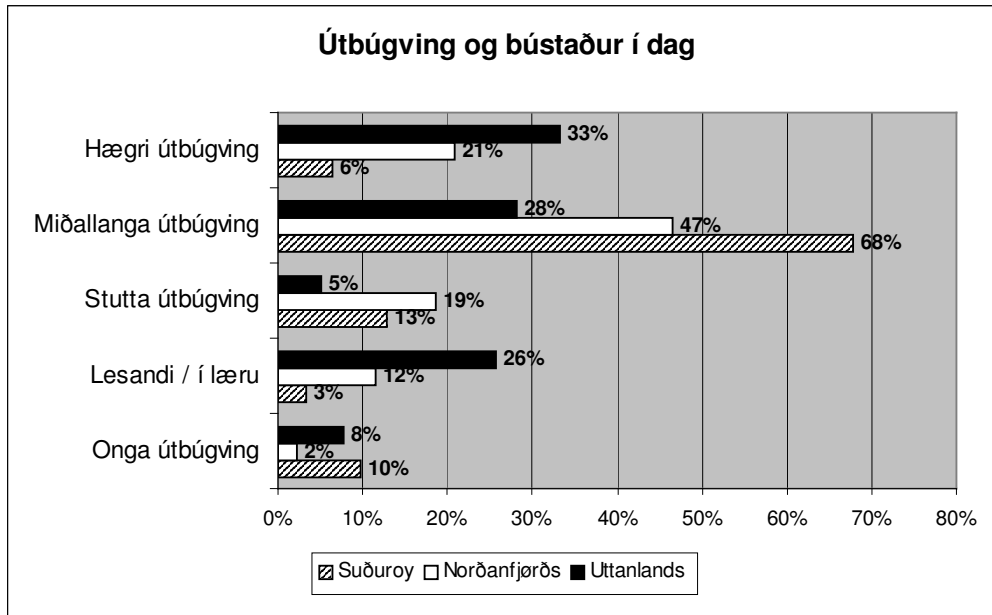
Á vetri 2008/2009 hevur Suðuroyarportalurin gjørt kanning, har heitt er á tey 878, sum hava tikið miðnámsútbúgving í Suðuroynni í árunum 1976-2006, um m.a. at svara spurningum: a) hvar tey búgva í dag og b) hvørja útbúgving tey hava nomið sær eftir miðnámsútbúgvingina. 175 fólk hava luttikið í kanningini. Av teimum býr helvtin í Suðuroynni, meðan hin helvtin antin býr norðanfjørðs (aðrastaðni í Føroyum) ella uttanlands. 70% av teimum, sum hava gingið á miðnámskúla í Suðuroynni, hava eftir miðnámskúlan nomið sær miðallanga- ella hægri útbúgving.

Mynd 3. Hvar búgva tey, sum hava tikið miðnámsútbúgving í Suðuroy í dag?

Kelda: Suðuroyarportalurin www.sudurras.fo

Tá hugt verður eftir bústaði í dag og útbúgving, so er greitt, at tey sum hava nomið sær hægri útbúgving í stóran mun búgva aðrastaðni enn í Suðuroynni – sí eisini mynd 4 niðanfyri.

Mynd 4. Útbúgving og bústaður

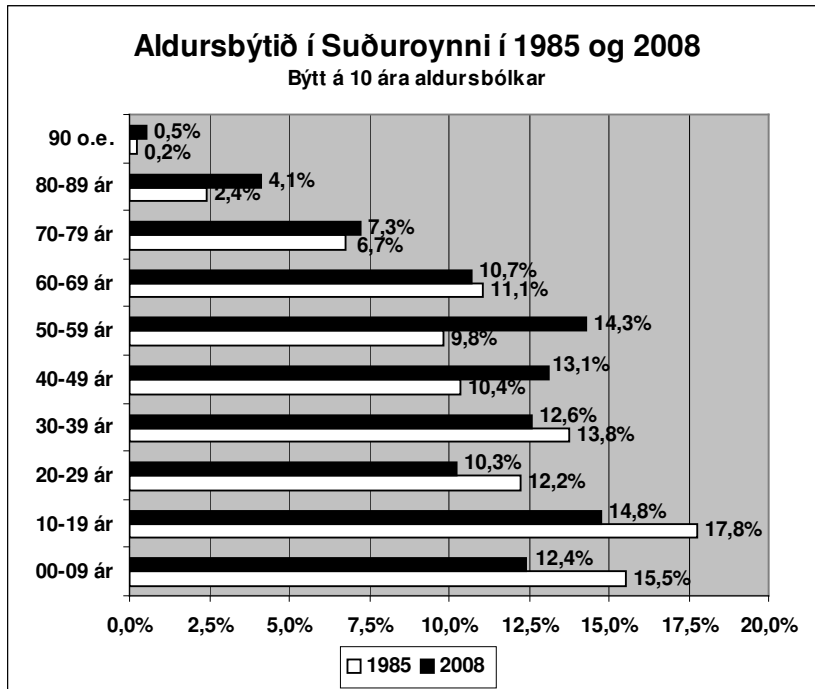
Kelda: Suðuroyarportalurin www.sudurras.fo

Av teimum, sum hava gingið á miðnámsskúla í Suðuroy og í dag *búgva í Suðuroynni*, hava fá hægri útbúgving, meðan út við 2/3 hava miðallanga útbúgving – og er her serliga talan um fólkkaskúlalærarar, námsfrøðingar, sjúkrarøktafrøðingar og bankaattstøðingar. 13% hava stutta útbúgving, meðan 10% ikki hava tikið aðra útbúgving eftir miðnámsskúlan. Tey, sum *búgva norðanfjørðs*, hava í stóran mun nomið sær útbúgving ella eru undir útbúgving. Fleiri enn 2/3 hava nomið sær miðallanga ella hægri útbúgving. Tey, sum *búgva uttanlands*, eru í flestu førum væl útbúgvín. 33% hava nomið hægri útbúgving, meðan 28% hava miðallanga útbúgving, og 26% eru lesandi ella í læru.

Í so máta bendir kanningin á, at av teimum, sum hava gingið á miðnámsskúla í Suðuroy, eru tey best útbúnu búsitandi aðrastaðni enn í Suðuroynni, meðan tey, sum eru vend aftur við útbúgving, í stóran mun eru útbúgvín sum fólkkaskúlalærarar, námsfrøðingar, sjúkrarøktafrøðingar og bankaattstøðingar

2.2.2. Yngri árgangirnir minka

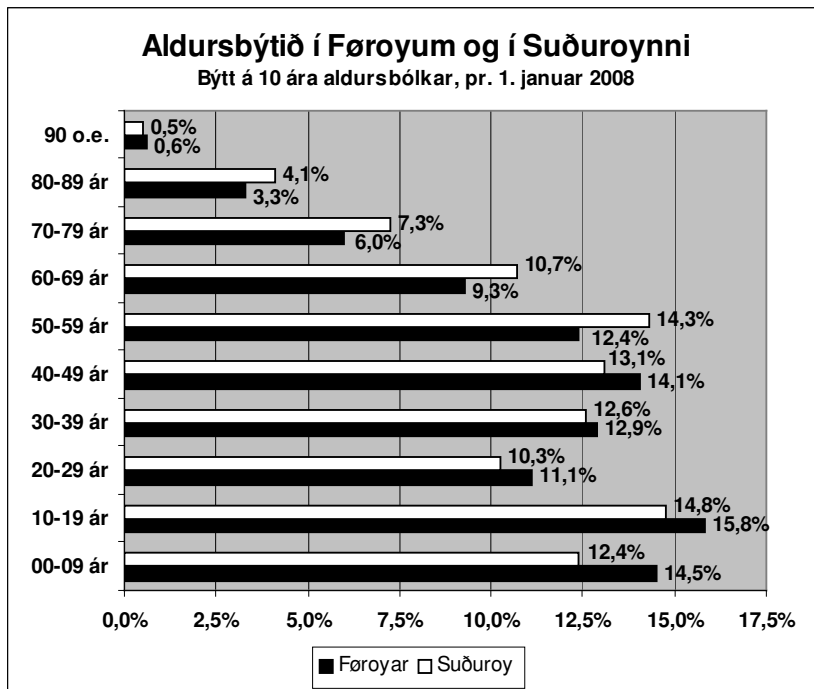
Um hugt verður at, hvussu broytingin í fólkatálinum hevur ávirkað aldurs- og kynsbýtið, so er myndin rættiliga greið: Teir yngri árgangirnir hava verið fyri stórarri minking.

Mynd 5. Aldursbýtið í Suðuroynni 1985 og 2008, býtt á 10 ára aldursbólkar.

Kelda: Hagstova Føroya

Tá hugt verður eftir aldursbýtinum í Suðuroynni, og ein samanbering verður gjørd millum árinum 1985 og 2008, so er tað rættiliga greitt, at aldurspyramidan í Suðuroynni hesi seinastu gott og væl 20 árinum er vorðin topp-tung. Við øðrum orðum er tað farið fram eitt skifti, har tað í 2008 eru væl fleiri eldri í Suðuroynni, enn tað vóru í 1985. Minkingin er rættiliga stór í øllum aldursbólkunum yngri enn 40 ár.

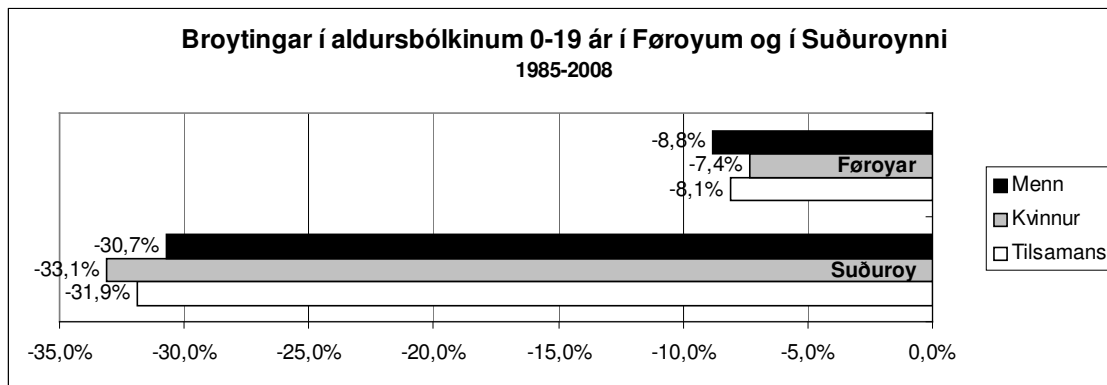
Mynd 6. Aldursbýtið í Føroyum og í Suðuroynni pr. 1. januar 2008, býtt á 10 ára aldursbólkar.

Kelda: Hagstova Føroya

Tá aldursbýtið í Suðuroynni verður samanborið við aldursbýtið í landinum sum heild, er myndin eisini rættiliga greið: Tað eru færri ung í Suðuroynni enn í landinum sum heild, meðan teir eldri aldursbólkarnir í Suðuroynni eru størri enn teir í landinum sum heild.

2.2.3. Munandi færri kvinnur

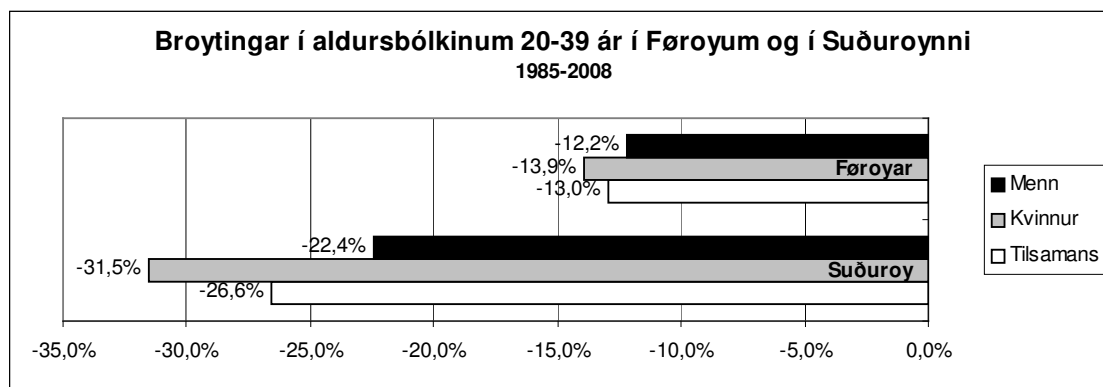
Tá hugt verður at, hvussu minkingin er býtt á kyn, gerst eisini greitt, at kvinnur í størri mun enn menn eru fluttar úr Suðuroynni. Í tíðarskeiðinum frá 1985 til 2008 minkaði fólkatalið í Suðuroynni við 16,4%. Í sama tíðarskeiði er aldursbólkurin 0-19 ár minkaður við 31,9% - minkingin er tó størst hjá gentunum og eru tað í 2008 ein triðing færri kvinnur í aldursbólkinum 0-19 ár í Suðuroynni enn tað vóru í 1985.

Mynd 7. Broyting í aldursbólkinum 0-19 ár í Føroyum og í Suðuroynni 1985 - 2008.

Kelda: Hagstova Føroya

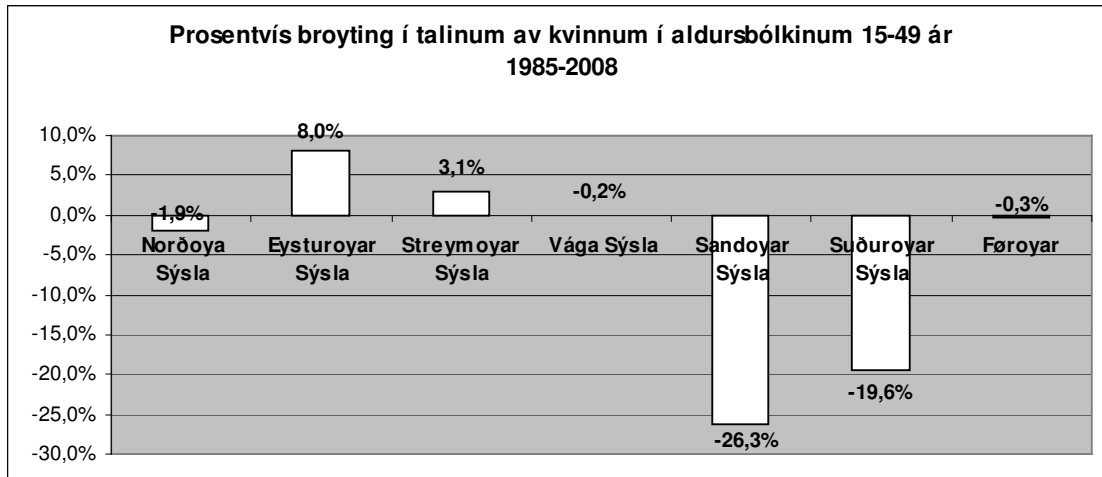
Eisini aldursbólkurin hjá teimum 20-39 ára gomlu er minkaður nógv í árunum 1985 til 2008. Minkingin er 26,6%, meðan fólkcatalið sum nevnt er minkað við 16,4%. Eisini í hesum aldursbólkinum er minkingin serliga stór millum kvinnurnevniliga 31,5%, meðan menninir blivu 22,4% færri í tali.

Mynd 8. Broyting í aldursbólkinum 20-39 ár í Føroyum og í Suðuroynni 1985 - 2008.

Kelda: Hagstova Føroya

Stóru minkingarnar í yngru árgangunum hava eisini stóra ávirkan á, hvussu nógvar kvinnur eru í burðarbúnum aldri – t.e. frá 15 – 49 ár.

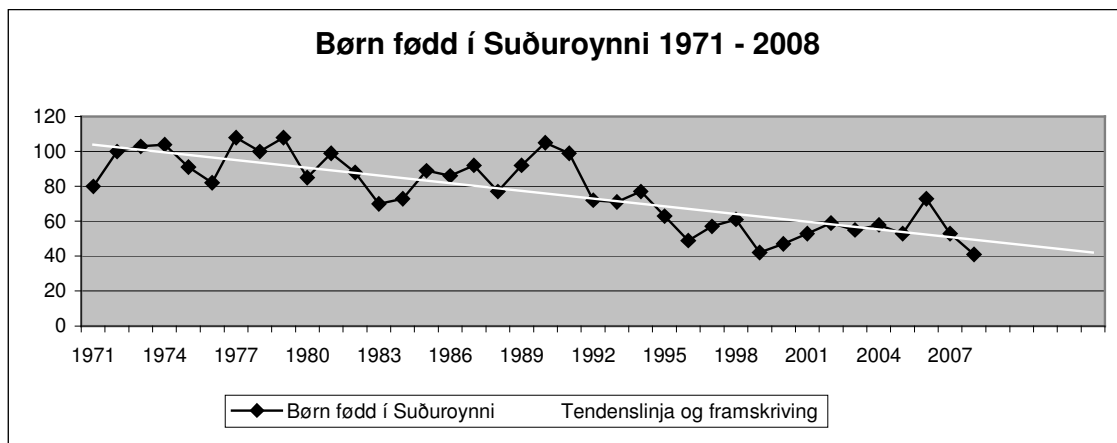
Mynd 9. Broyting í talinum av kvinnum í burðarbúnum aldri (15-49 ár) 1985-2008.

Kelda: Hagstova Føroya

Í árunum frá 1985 til 2008 hefur talið av kvinnum í Føroyum í burðarbúnum aldri staðið nøkulunda í stað (ein lítil minking á 0,3%). Í sama tíðarskeiði er talið av kvinnum í burðarbúnum aldri í Suðuroynni minkað við 19,6%. Hetta hefur sjálvsagt stóra ávirkan á, hvussu nógv børn verða fødd í Suðuroynni og tískil eisini ávirkan á burðaravlopið.

2.2.4. Negativt burðaravlop

Stóra fráflytingin av ungum fólki hefur havt stóra ávirkan á, hvussu nógv børn verða fødd í Suðuroynni.

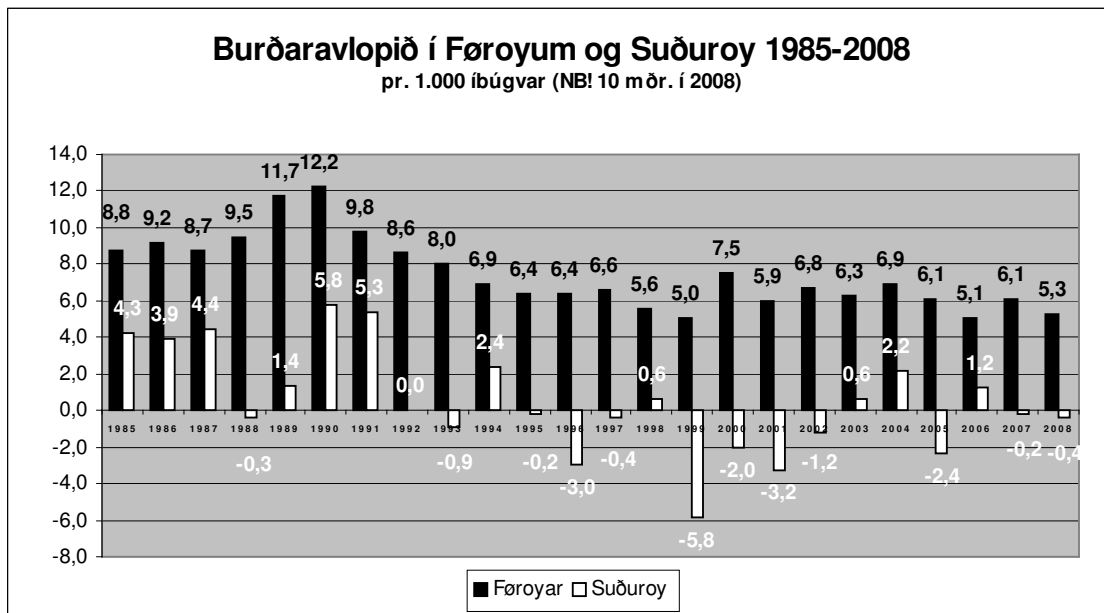

Mynd 10. Børn fødd í Suðuroynni 1971 - 2008.

Kelda: Hagstova Føroya

Í 1970unum vórðu tað í miðal fødd 95 børn um árið. Í 1980unum minkaði miðaltalið til 87 børn um árið. Fyrst í 1990unum minkaði burðartalið í Suðuroynni nógv og hóast ein lítlan vøkstur einstøk ár, so er burðartalið í Suðuroynni minkað líðandi síðan 1991. Í 2007 vórðu 53 børn fødd í Suðuroynni og í 2008 vórðu 45 børn fødd í Suðuroynni. Talið av børnum, sum verða fødd í Suðuroynni, er sostatt hálverað seinastu 20 árin, frá 92 børnum í 1989 til 45 børn í 2008.

Stóra minkingin í talinum av nýføðingum hevur sjálvsagt eisini ávirkan á burðaravlopið. Burðaravlopið í Suðuroynni hevur í 15 ára tíðarskeiðinum frá 1992 til 2007 verið negativt við 61, t.v.s. at tað í hesum árum eru deyð 61 fleiri enn tað eru fødd í Suðuroynni. Um árin aftur til 1985 verða tikin við, eru tøluni positiv við 82, einamest orsaka av høgum burðartølum í árunum 1985, 1986, 1986, 1989, 1990 og í 1991.

Mynd 11. Burðaravlopið pr. 1.000 íbúgvar í Føroyum og í Suðuroy árin 1985-2007.

Kelda: Hagstova Føroya

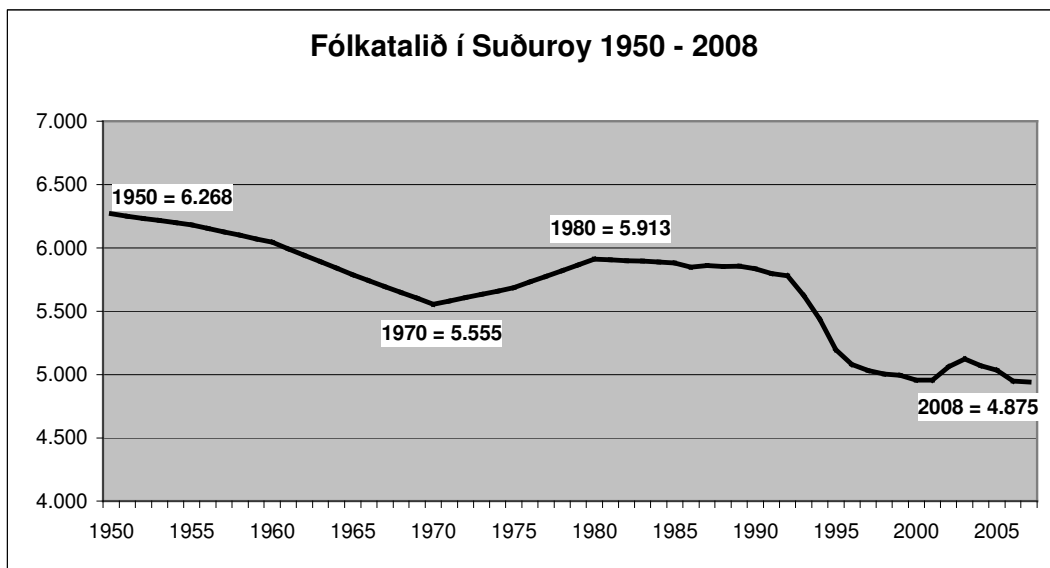
Tá burðaravlopið í ymisku pørtunum av landinum skal samanberast, verður burðaravlopið vanliga roknað pr. 1.000 íbúgvar – eins og gjørt er í myndini omanfyri. Myndin er ein samanbering av burðaravlopinum í Føroyum og í Suðuroynni árin 1985 til 2007. Myndin er rættiliga greið: Øll árin síðani 1985 hevur burðaravlopið í Suðuroynni verður munandi lægri

enn í landinum sum heild. Og undantikið einstøk ár hevir tað verið heilt stórir munur á burðaravlopinum í Suðuroynni og í landinum sum heild.

Burðaravlopið í Føroyum hevir verið positivt øll árin síðani 1985. Burðaravlopið í Suðuroynni hevir verið positivt tey flestu árin frá 1985 til 1994, men síðani 1995 hevir burðaravlopið bara verið positivt 3 av teimum 13 árunum. Burðaravlopið teir fyrstu 11 mánaðirnar í 2008 var 0.

2.2.5. Skeiva gongdin heldur fram

Tann skeiva gongdin í fólkatálinum við avleiðingum á aldurs- og kynssamansetingina og burðaravlopið í Suðuroynni fer at halda fram í komandi árum. Eitt framhaldandi minkandi tal av kvinnum í burðarbúnum aldri, saman við tí veruleika, at kvinnur í Suðuroynni føða lutfalsliga færri børn enn kvinnur í Føroyum sum heild, ger, at talið av barnsburðum í Suðuroynni framhaldandi vil verða lágt. Eitt lágt burðartal ger, at burðaravlopið vil verða lágt – og oftani negativt, eins og vit hava sæð tað tey seinastu árin. Hetta saman við framhaldandi fráflyting, har tað eins og undanfarin ár serliga eru ung fólk, sum flyta, vil føra við sær, at fólkatálið í Suðuroynni framhaldandi vil minka tey komandi árin.

Mynd 12. Fólkatálið í Suðuroynni 1950-2008.

Kelda: Hagstova Føroya

Við øðrum orðum er Suðuroyggin inni í einum demografiskum bygnaðarligum trupulleika, har fólkcatalið framhaldandi færkar seg skeiva vegin, hóast t.d. búskaparliga gongdin í samfelagnum er góð. Hetta hevur verið gongdin í Suðuroynni í nógv ár. Til dømis minkaði fólkcatalið í Suðuroynni í teimum sokallaðu “góðu 1980árunum”.

Suðuroyggin er sostatt í einari einari – í demografiskum høpi –óndari ringrás, har tað krevst, at okkurt serligt verður gjørt fyri at venda gongdini.

3. Vinnubygnaðurin í Suðuroynni

Millum orsökirnar til gongdina í fólkatálinum í Suðuroynni er vinnubygnaðurin í oynni ella rættari sagt vinnumøguleikarnir hjá fólki í oynni. Vinnan í Suðuroynni fevnir um fiskivinnu á sjógvi og landi, handverksvinnu og handils- og tænastruvinnu. Harumframt eru almenn arbeiðspláss eisini ein týðandi partur av arbeiðsmarknaðinum í Suðuroynni.

Fiskivinnan

Fiskivinnan í Suðuroynni fevnir um fiskiskap og fiskaframleiðslu á landi. Fiskivinnan á sjógvi og landi hevur stóran týðning fyri bæði kommunala búskapin og fyri húsarhaldsbúskapin í Suðuroynni.

Fiskivinnan á sjógvi fevnir í stóran mun um fiskiskap við djúpvatnstrolarum, tó tað eisini eru fiskiloyvi til partroling, garnaveiðu og línuskip í Suðuroynni. Av teimum 13 djúpvatnstrolaraloyvunum, sum eru í landinum, eru 9 heimahoyrandi í Suðuroynni. Hóast tað í ávísam tíðarskeiðum hevur verið ein fyrimunir, ikki minst sum rávørugrundarlag fyri fiskivinnuna á landi, at so stórir partur av djúpvatnstrolarunum er heimahoyrandi í Suðuroynni, so hevur hesin parturin av flotanum í 2008 verið serliga útsettur. Djúpvatnstrolararnir er tann parturin av fiskiflotanum, sum verður fyrst raktur, tá oljuprísirnar gerast ov høgir. Hetta var eisini støðan í vár og summer, tá stórir partur av djúpvatnstrolaraflotanum varð lagdur orsaka methøgu oljuprísunum.

Í 2007 vóru 13,1% av fiskiloyvunum í Føroyum heimahoyrandi í Suðuroynni¹ (Fiskiveiðueftirlitið, des. 2007). Lagt eigur at verða til merkis, at høgir oljuprísir og fíggjarkreppan í 2008, síðani uppgerðin varð gjørd, hava ført við sær broytingar í hesi uppgerðini.

Umframt fiskiskap fevnir fiskivinnan í Suðuroynni eisini um framleiðslu á landi. Í desember 2008 var virksemi á flaka- og fiskavirkjum í Hvalba, á Tvøroyri, í Porkeri og í Vági. Í Suðuroynni er eisini alivinna, bæði innan laksa- og sílaaling og innan toskaaling.

¹ Fiskiloyvini sum eru roknað við í hesa uppgerð eru: Djúpvatnstrolarar, garnaskip, partrolarar, trolbátar, línuskip, snellu- og línubátar (bólkur 4A), snellu- og línubátar (bólkur 4B), flakatrolarar, rækjuskip, frystitrolarar, nótaskip, og verksmiðjutrolarar. Tilsamans 145 fiskiloyvir, harav 19 vóru heimahoyrandi í Suðuroynni.

Størsti parturin av arbeiðsplássunum innan fiskivinnuna í Suðuroynni er ófaklærd arbeiði. Markið millum faklærd og ófaklærd er tó ikki altíð so greitt, t.d. umborð á trolarum, har tað eisini liggur ein serligur førleiki í tí at vera dugnaligur trolmaður.

Fiskivinnan í Suðuroynni hevur útlond sum marknað. Og hóast fiskiskipini vanliga landa í Føroyum, so er tað heldur ikki óvanligt, at fiskiskipini landa beinleiðis uttanlands, antin í Skotlandi ella í Danmark.

Avleiddar vinnur

Í Suðuroynni eru fleiri fyrirkur, sum í stóran mun virka sum avleiddar vinnur til fiskivinnuna. Hesar fyrirkur fevna um jarn- og smiðjuvirki, skipasmiðju, trolvirki og lemmavirki. Størsti parturin av hesum arbeiðsplássum eru faklærd arbeiðspláss, einamest handverkarar innan jarn- og smiðjuvirki.

Marknaðurin hjá hesum vinnum er bæði Suðuroyggin, Føroyar sum heild og fyri partar av vinnunum eisini útlond; hetta seinasta er t.d. galdandi fyri lemmavirkið Rock í Vági, sum selur trollemmar kring alt Norðuratlantshav.

Annað handverk

Umframt avleiddu vinnurnar til fiskivinnuna eru eisini aðrar handverksvinnur í Suðuroynni. Hesar fevna m.a. um timburmenn, rør og sanitet, málarameistarar, jørð og betong o.s.fr. Ein partur av hesum arbeiðsplássum eru faklærd, meðan ein partur er ófaklærd. Marknaðurin hjá hesum vinnum er bæði Suðuroyggin og restina av landinum, og harumframt virka partar eisini uttanlands. Ein partur hevur lagt seg eftir at “viku-pendla” til arbeiðis norðanfjørðs og í ávísan mun eisini “mánaðar-pendla” til arbeiðis uttanlands.

Handil og tænastr

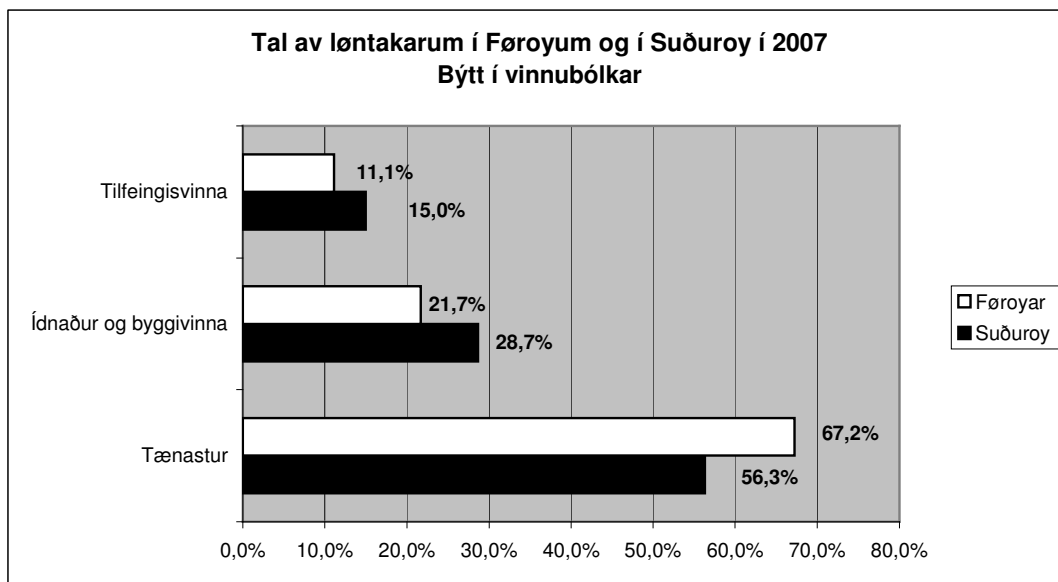
Í Suðuroynni eru fleiri fyrirkur, sum reka handil og veita tænastr til fyrirkur, stovnar og privat húsarhald. Ein stórir partur av hesari vinnuni eru ófaklærd arbeiðspláss, men fevnir vinnan tó eisini um faklærd arbeiðspláss, m.a. handverkarar. Handils- og tænastrvinnan í Suðuroynni hevur at kalla bara Suðuroynna sum marknað.

Almenn arbeiðspláss

Umframt tær privatu vinnurnar so eru tað í Suðuroynni fleiri almenn arbeiðspláss, bæði á landsstovnum og í kommunalum høpi. Hesi arbeiðspláss fevna í stóran mun um arbeiðspláss, sum krevja ávísa útbúgving, antin styttri, miðallanga ella langa útbúgving.

3.1. Ov fá størv til útbúgvín fólk

Tá hugt verður at talinum av løntakarum í Suðuroynni í teimum ymisku vinnubólkunum samanborið við í landinum sum heild, so gerst greitt, at tað í Suðuroynni eru lutfalsliga nógvir løntakarar innan tilfeingisvinnuna og ídnaðar- og byggivinnuna, meðan tað eru lutfalsliga fáir løntakarar innan tænastruvinnuna, sum fevnir um almenna umsiting og tænastrur og privatar tænastrur og handil.

Mynd 13. Tal av løntakarum í Føroyum og í Suðuroy í 2007 býtt í vinnubólkar.

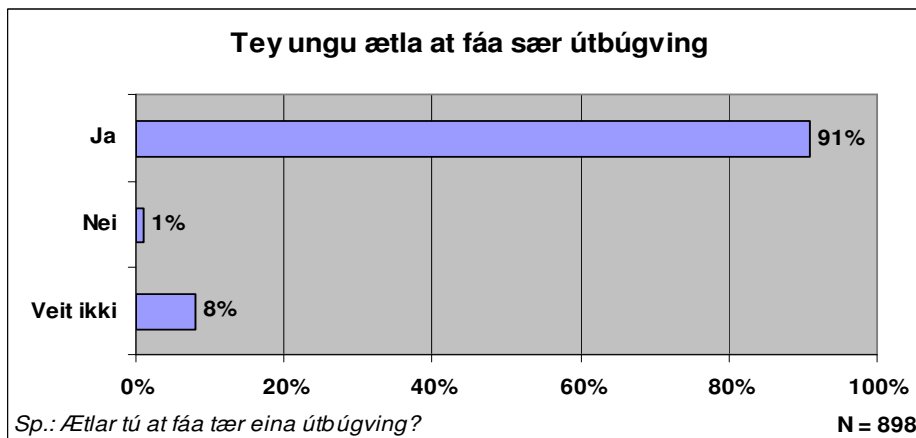
Kelda: Hagstova Føroya

Tað er kortini innan tænastruvinnurnar, at talið av løntakarum er vaksið munandi seinastu ártíggjuni (umframt at talið av løntakarum innan byggivinnuna er vaksið við vaksandi virkseminum, sum var fram til miðskeiðis í 2008). Ein partur av vøkstrinum innan tænastruvinnurnar hevur verið innan tað almenna, bæði galdandi fyri almenna fyrisiting og almennar tænastrur. Og tað er eisini innan tað almenna, at tey nógvu arbeiðsplássini til útbúgvín fólk eru. Sambært tølum frá Hagstovu Føroya hevur vøksturinn í talinum av

løntakarum innan tað almenna verið umleið 30% í árunum 1990 til 2007. Í sama tíðarskeiði hevur hesin vøkstur í Suðuroynni verið umleið 23% (Hagstova Føroya). Við øðrum orðum eru tað hóast nevnda vøksturin ikki skapt eins nógv størv innan tað almenna í Suðuroynni sum í landinum sum heild. Og tá tað sum nevnt er innan tað almenna, at tey nógvu arbeiðsplássini til útbúgvín fólk eru, so skapar hetta ein trupulleika, tí eins og onnur ung í landinum velja ung í Suðuroynni útbúgvingarvegin.

3.2. Ung velja útbúgving

Gongdin í føroyska samfelagnum hevur tey seinastu ártíggjuni verið merkt av, at alsamt fleiri ung velja at fara á miðnámsskúla og eftir hetta nema sær eina førleikagevandi útbúgving. Ein kanning millum ung í 9. klassa og í 3. flokki í studentaskúlunum, sum Granskingardepilin gjørdi í 2003, vísir, at so at siga øll ung ætla at fáa sær eina førleikagevandi útbúgving.

Mynd 14. Tey ungu ætla at fáa sær útbúgving.

Kelda: Olga Biskopstø og Bjarni Mortensen, 2004.

Í 2006 gjørdi Granskingardepilin eina kanning millum ófaklærd á flaka- og fiskavirkjunum í Føroyum. Hendan kanningin vísir m.a., at tey sum arbeiða á flaka- og fiskavirkjum ikki ynskja, at børn teirra skulu arbeiða á flaka- ella fiskavirki.

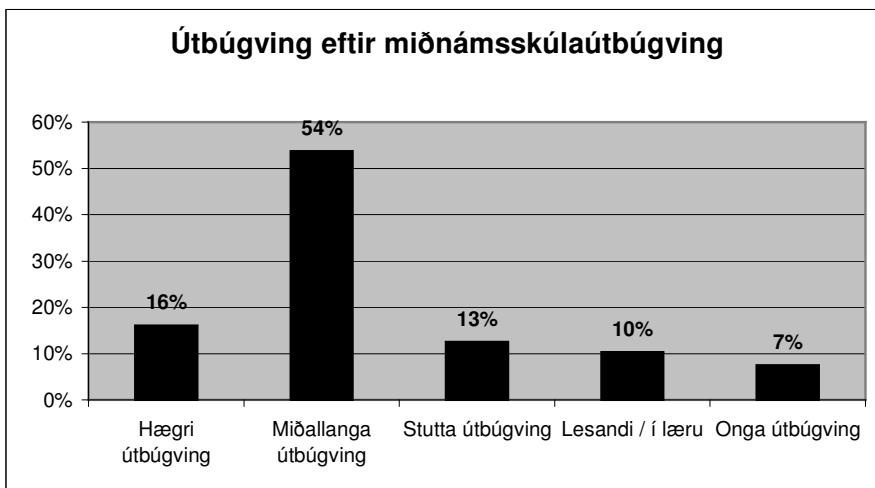
Mynd 15. Míni børn skulu ikki arbeiða á flaka- ella fiskavirki

Kelda: Dennis Holm og Bogi Mortensen, 2006.

Við øðrum orðum eggja tey ófaklærdu á flaka- og fiskavirkjunum sostatt børn síni til at fáa sær útbúgving, soleiðis at tey ikki skulu koma at arbeiða á flaka- ella fiskavirki.

Suðuroyingar fáa sær eisini útbúgving

Kanningin, sum Suðuroyarportalurin hevur gjørt á vetri 2008/2009, vísir, at 80% av teimum, sum hava svarað, hava tikið eina miðallanga ella eina hægri útbúgving – verða styttri førleikagevandi útbúgvingar tiknar við, so hava 93% av teimum, sum hava gingið á miðnámsskúla í Suðuroynni fingið sær eina førleikagevandi útbúgving.

Mynd 16. Útbúgving eftir miðnámsskúlaútbúgving

Kelda: Suðuroyarportalurin www.sudurras.fo

Kanningin vísir sostatt, at suðuroyingar í heilt stóran mun velja at fáa sær eina førleikagevandi útbúgving. Heilsuskúli Føroya er í Suðuroynni, og harumframt ber til at fara í læru í t.d. peningastovnum og innan handverksvinnuna. Allar miðallangar og hægri útbúgvingar skulu takast í Danmark, tó at nakrar útbúgvingar kunnu takast í Tórshavn. Hetta merkir eisini, at ungu suðuroyingarnir í flestu førum mugu í styttri ella longri tíðarskeið leita sær til Havnar ella av landinum í útbúgvingarørindum.

Avbjóðingin: Skapa fleiri størv til fólk við útbúgving

Stóra avbjóðingin hjá Suðuroynni er at draga hesi ungfólk aftur eftir lokna útbúgving. Men nógvir forðingar eru, sum gera hetta sera trupult. Ein stórur trupulleiki er, at tað í Suðuroynni ikki eru nóg nógv størv til útbúgvin fólk. Eitt annað er, at fólk á útbúgvingarleiðini oftani finna sær maka, og tí krevst oftani, at tvey størv til útbúgvin fólk skulu til, fyri at ungu suðuroyingarnar skulu venda aftur. Somuleiðis seta útbúgvin fólk eisini krøv til kommunalar tænastr, bæði tá umræður barnaansing, fólkaskúla og ítróttar- og mentunartilboðum.

Við hesum í huga so eru avbjóðingarnar fyri Suðuroynna – og partvíst fyri føroyska samfelagið sum heild – heilt greiðar. Tað ræður um at skapa fleiri størv til útbúgvin fólk, so at tey sum fara burtur í útbúgvingarørindum hava okkurt at venda aftur til. Teir demografisk bygnaðarligu trupulleikarnir, sum Suðuroyggin hevur at dragast við, stava einamest av, at tey ungu, sum fara burtur í útbúgvingarørindum, ikki venda aftur!

4. Bygnaðarkreppa

Lýsingin av Suðuroynni gevur eina heilt greiða mynd av, at teir størstu trupulleikarnir og tær størstu avbjóðingarnar fyri Suðuroynna eru av bygnaðarligum slag, eini demografiskari samanseting, sum hevur ført við sær, at Suðuroyggin er í einari óndari ringrás við framhaldandi minkandi fólkatáli.

Lýsingin vísir eisini greitt, at trupulleikarnir í Suðuroynni eru lítið tengdir at t.d. konjekturunum í samfelagsbúskapinum. Og hava vit eisini sæð, at gongdin í fólkatálinum í Suðuroynni hevur verið skeiva vegin í bæði ringum og góðum tíðum tey seinastu nógvu ártíggjuni.

Verandi vinnubygnaðurin í Suðuroynni við lutfalsliga fáum arbeiðsplássum til útbúgvinn fólk broytir ikki gongdina í Suðuroynni. Orsøkin er einføld: Tey, sum fáa sær hægri útbúgving, hava onki arbeiði at venda aftur til.

Lýsingin í hesum arbeiðsriti staðfestir sostatt, at trupulleikarnir í Suðuroynni eru av serligum slag, og krevja tískil serligar loysnir.

Keldur

Olga Biskopstø og Bjarni Mortensen, 2004: “Ung, útbúgving og fiskivinnan”, Arbeðsrit 9/2004, Granskingardepilin fyri Økismenning.

Dennis Holm og Bogi Mortensen, 2006: “Arbeðsmegin á føroysku flaka- og fiskavirkjunum í framtíðini”, Arbeðsrit 11/2006, Granskingardepilin fyri Økismenning.

Hagstova Føroya www.hagstova.fo

Fiskiveiðueftirlitið www.fve.fo

Suðuroyarportalurin www.sudurras.fo (kanning á vetri 2008/2009)